

VJERODOSTOJNOST LJUBAVI

Nikola Mate Roščić

Jednom je sv. Augustin zapisao ove riječi: "Govorimo o tome ne zato što bismo to mogli izreći, nego zato što o tome ne smijemo šutjeti." S tim istim uvjerenjem prilazim i ja izlaganju ovog mojeg predavanja o ljubavi, o onoj najbožanskijoj i najljudskijoj kreposti po kojoj i radi koje sve opstoji, sve živi, sve se pokreće, sve se nada, ili kako bi rajskom dikom opčinjeni Dante rekao – o *Ljubavi što pokreće sunce i sve zvijezde* /Raj 33,145/.

Dobro je da se tematika ove Katehetske zimske škole bavi pitanjem o LJUBAVI, koja je *izvor i svrha* /origo et finis/ svake kateheze. Ta će tema biti osvijetljena s raznih polazišta, pa će zacijelo ovi dani u svojoj cjelini biti ne samo obogaćenje saznanja o biblijsko–teološkim aspektima LJUBAVI, nego će u isto vrijeme biti i duhovni poticaj na životno ostvarenje te božanske kreposti u svagdanjem služenju Bogu i ljudima.¹

Dok su druga predavanja posvećena obradi biblijskog, pedagoškog i psihološkog sadržaja zadane tematike, moje izlaganje bi trebalo biti posvećeno izlaganju o LJUBAVI s teološkog, dogmatskog gledišta. A to znači da bih trebao obraditi onaj dio sistematske dogmatike gdje se govori o tri *bogoslovne kreposti*, o vje-

ri, nadi i ljubavi, izlažući navlastito sve ono što se tiče same ljubavi. No, iako bih o tome trebalo govoriti, ipak ovdje sve to pretpostavljam, upuštajući se u obradu onoga što već sam naslov naznačuje. Naime, želio bih ovdje govoriti o VJERODOSTOJNOSTI LJUBAVI, a to znači da ću izlagati više *fenomenološku i apologetsku* stranu kršćanske ljubavi, negoli se baviti obradom udžbeničkih teza iz dogmatskog traktata.² Možda u takvom pristupu ima neke novosti, ali ipak ono što me posebno nadahnjuje jest želja da se otkrije *izvorni smisao kršćanske ljubavi* kojega se pak može naz-

¹ Pred nekoliko godina Katolička akademija iz Hamburga upriličila je za pastoralne radnike na tom području "Teološko–pastoralni tjedan" posvećen tematici "LJUBAVI", gdje su se izredala predavanja na tu temu s dogmatskog, moralnog, pastoralnog polazišta. Nalazim mnogo dodirnih točaka i korisnih nadahnuća upravo s ovom KZŠ i njenim programom. Sva predavanja objelodanjena su u knjizi "Prinzipe Liebe", Freiburg 1975.

² Koliko je siromašan i apstraktan govor o kreposti ljubavi u školničkim priručnicima dostatno je samo prelistati onih par stranica o "činu ljubavi" recimo kod Joseph A. de ALDAMA, *De virtutibus infusis*, u *Sacrae Theologiae summa*, Madrid 1961, str. 827–841. Nešto bolji i cjelovitiji prikaz v. kod Michael SCHMAUS, *Dogmatica cattolica*, sv. III/2, Torino 1963, str. 156–175.

1. POTEŠKOĆE POJMOVNIH OZNAČNICA

vati ili opisati kao *spasenska dinamika ljubavi*. A kad je ljubav kao ljubav nositeljica spasenja, onda je ona kršćanski *vjerodostojna, vjerodajna i vjeropotvrđna*, te se kao takva može i mora svrstati u one potvrde i dokaze istinitosti i vrijednosti kršćanske vjere, kao što je to proroštvo, mučeništvo, čudo. A da bih dokraja bio jasan u ovoj predavačkoj namjeri, bit će dostatno samo napomenuti praktična opirijerenja ove moje postavke. Da ne idemo u daleku prošlost prvih kršćanskih vremena, nije li dosta spomenuti samo "žrtvu iz ljubavi" jednog *Maksimilijana Kolbea*³, ili živi primjer ljubavi jedne *Majke Terezije*⁴. Ta njihova ljubav na djelu po sebi je transcendentna, nadilazi okvire običnog humanizma, upućuje na nešto više, ne samo s obzirom na svoj izvor, nego u isto vrijeme i s obzirom na usmjerenje. Ta i takva ljubav govori o kršćanskom Bogu, o vjeri koja je vjerodostojna jer se utjelovljuje u ljubavi iznad svih osobnih ili kolektivnih interesa, ljubav bez računice, iznad računice, ljubav od Boga i za Boga. Takva ljubav je i vjerodajna i vjeropotvrđna. I tu pristaju riječi Dostojevskoga: "Postarajte se da volite svoje bližnje djelotvorno i neprekidno. Prema tome, ako budete uspjevali u ljubavi, uvjeravat ćete se o postojanju Boga i o besmrtnosti svoje duše. Ako stignete do potpuna samoodricanja u ljubavi prema bližnjemu, onda ćete već nesumnjivo uzvjerovati i, štaviše, nikakva sumnja neće moći ući u vašu dušu. To je prokušano, to je točno"⁵. U istom smislu vrijedi i ono što je Dostojevski zapisao u Dnevniku pisca: "Prije nego što počnete propovijedati ljudima šta da rade' – pokažite to na samima sebi. Ispunite sami što propovijedate, i svi će za vama poći"⁶.

Da bi ovo moje izlaganje slijedilo neki logički red, najprije ću iznijeti nešto s obzirom na samo pojmovno značenje i rabljenje pojma LJUBAVI, potom ću ukratko iznijeti aktualnost problema u suvremenoj literaturi, da bih nakon toga prešao na središnji dio ovog zadanog predavanja koje se kreće oko tri teksta Sv. pisma, kako bih iz toga izveo zaključke koji se po sebi nameću i ostaju trajni upitnik za osobno razmišljanje. Stoga počnimo redom.

Tko god se upušta u govor i izlaganje o LJUBAVI, odmah će se susresti s poteškoćom pojmovnih razgraničenja. A kako se na mnogim područjima i s raznih polazišta progovara i proučava LJUBAV, to nije čudo da se posvuda susrećemo s teškoćama pravilnog i odgovarajućeg nazivlja, to jest postoji prava poteškoća iznaći pristale leksičke označnice koje bi adekvatno izricale sasvim određene sadržaje. To je stoga prvo pitanje s kojim se u ovom području susreće i teologija.

U našem hrvatskom jeziku to je posebno razvidno, jer jednom te istom riječju LJUBAV izričemo tako različite sadržaje, te vlada prava pomutnja oko tog pojma, koja ponekad preraste u dosadu jer se posvuda upotrebljava ta riječ. Tako je LJUBAV riječ kojom se izriče odnos prema Bogu, ljudima i stvarima. Istom riječju se označava ono što nazivamo tjelesna ili fizička ljubav, kao i ono što je duhovna krepost, što je odraz humanosti ili pak strastveno nagnuće prema nekom poslu, zanimanju, događanju.

U latinskom jeziku nalazimo mnogo izraza od kojih svaki ima svoje zasebno i specifično značenje: DILECTIO – diligere /eligo, deligo/ – izabrati, odabrati: odatle slijedi i izraz DELECTATIO – naslada, uživanje/. AFFECTIO, affectus – izvanjsko, trpno poticanje, buđenje, dakle osjećajna reakcija na izvanjski predložak, a to stoji u vezi s izrazom PASSIO, prema grčkom PATHOS – pasionirana ljubav,

³ Usp.: Yves IVONIDES, Maksimilijan Kolbe – čovjek koji je nadvladao smrt, Zagreb 1979. Napomenimo ovdje da se željelo beatificirati M. Kolbea pod titulom "mučenik iz ljubavi".

⁴ Jedan od životopisa Majke Terezije nosi podnaslov "Ljubav bez granica", usp. G. GOORREE – JEAN BARBIER, Madre Teresa di Calcuta – Amore senza frontiere, Roma 1973.

⁵ F. M. DOSTOJEVSKI, Braća Karamazovi, Znanje, Zagreb

⁶ F. M. DOSTOJEVSKI, Dnevnik pisca, cit. kod J. MUŽIĆ, Krist i Židovi, Split, 1980, str. 45.

ili strastvena, osjećajna ljubav. CARITAS – od carus = mio, drag, vrijedan, odabran: to vrijedi za ljubav Boga i ljubav bližnjega, a ukoliko se odnosi na Boga, onda je to sinonim za *pietas* što vodi prema značenju osjetne, osjećajne pobožnosti. AMOR – klasični latinski izraz za tjelesnu i duhovnu ljubav⁷.

Svi ovi izrazi susreću se i u latinskoj kršćanskoj literaturi, a najredovitiji latinski prijevod biblijsko–grčke riječi AGAPE je AMOR, CARITAS, DILECTIO. U vrijeme skolastike kad se posebno raspravljalo o ljubavi kao božanskoj kreposti, došlo je do stvaranja pojmova: AMOR CONCUPISENTIAE /egoizam/ i AMOR BENEVOLENTIAE /altruizam/, i time se željelo prevesti grčke pojmove EROS I AGAPE, te AMOR AMICITIAE /uzajamnost/⁸

U grčkom jezičnom pologu nalazimo također mnogo izraza, od kojih ovdje spominjemo tek neke: najrašireniji pojam za ljubav u grčkoj kulturnoj baštini svakako je EROS⁹. Taj izraz ima brojna značenja: zanos za lijepim, općinjenost božanskim, filozofsko–spoznajni zanos, uzdignuće u božanstveni doživljaj ljepote /sve to kod Platona i sljedbenika/, a znači i strastveno prijateljstvo, požudno htijenje. To je dinamičan pojam kojega mi obično prevodimo našim izrazom ZANOS. U tom izrazu krije se već neka skrovnita dinamika koja izlazi iz čovjeka i usmjerava se prema drugoj osobi ili objektu, privučena ljepotom, dobrotom, istinitošću te osobe ili objekta. U skladu s cijelom platonovskom filozofijom EROS je jedan od ključnih pojmova ali ovaj pojam ne susrećemo niti jednom u N. zavjetu, a samo dva puta u grčkom prijevodu St. zavjeta. Uz ovaj temeljni pojam još susrećemo izraze: PHILIA – dragost prijateljstva u braku, među prijateljima, među ljudima iste nacije, grada. Srodno s tim dolaze i izrazi: PHILANTROPHIA – dobrohotnost, čovjekoljublje i PHILADELPHIA – brataska ljubav i osjećaj prisnosti. A za izricanje osjećajne ljubavi, odnosno za razlučivanje specifičnih naboja te ljubavi, nalazimo izraze: PATHOS – latinski passio, appetitus – požuda, uzbuđenost – strast, strastvena želja; EPITHYMIA – lat. cupido, cupiditas, žudnja, žuđenje, želja, čeznuće; PROTHYMIA – lat. inclinatio, naklonost, sklonost, dobrohotnost,

dobra volja. Sve su to izrazi profane helenističke kulture. I odmah tu spomenimo da ni grčki kao ni latinski jezik ne pozna niti upotrebljava izraz SEXUS u našem današnjem smislu¹⁰.

Za razliku od profanog značenja riječi, u duhu biblijske terminologije, posebno nakon prijevoda Svetog pisma – Septuaginta, uveden je pojam AGAPE – prema glagolu AGAPAO – visoko cijeniti, ljubiti, odakle se iskristaliziralo značenje za Božju, Kristovu ljubav prema ljudima, te za osobnu kršćansku ljubav i strahopočitanje prema Bogu i prema ljudima. To je djelotvorna ljubav u kojoj nema požudnog interesa, u kojoj nema strasti koja se želi zadovoljiti, nego je to ljubav koja želi biti stvaralačka, spasiteljska, koja dobro želi i dobro misli i dobro čini. Tako će i izraz AGAPETOS označavati one koji su dragi i mili i ugodni Bogu – bogomilne ljude i bogomilna djela. Ta riječ ostala je do danas tehnički izraz za izvornu Božju ljubav, za kršćansku ljubav, za ono što nazivamo božanskom krepošću ljubavi¹¹.

U hebrejskoj terminologiji susrećemo slijedeće izraze: AHAB – objedinjuje u sebi i izriče razne kategorije ljubavi, sve ono što Grci nazivaju EROS, PHILIA i AGAPE. Uz ovaj pojam važno je značenje riječi HESED – vjernost, postojanost u ljubavi i prijateljstvu, navlastito je to izraz za Jahvinu vjernost zadanim obećanjima. Skoro u istom smislu ide značenje i riječi EMET – istinitost, ustrajnost, iskrenost.

U suvremenom svijetu obično se ustalila trodjelna leksička podjela: SEXUS – EROS – AGAPE, što je vidljivo iz teološke i druge literature.

⁷ Usp.: Josef PIEPER, Ueber die Liebe, München 1972, str. 23 slj.; Nikola TOMMASEO, Dizionario dei sinonimi, Milano 1932, str. 316.; Anders NYGREN, Eros e Agape, Bologna 1971. – jedno od najboljih i cjelovitijih djela o ovoj temi.

⁸ Usp.: J.A. de ALDAMA, nav. dj., str. 828.

⁹ Usp.: A. NYGREN, nav. dj., passim; J. PIEPER, nav. dj., str. 28.

¹⁰ Usp.: J. PIEPER, nav. dj., str. 29–31.

¹¹ Usp.: Y. NYGREN, nav. dj.; J. PIEPER, nav. dj., str. 96 slj.; V. WARNACH, Liebe /I. Biblisch/, u HThGB, sv. II /München 1963/, str. 54–60.

2. NEKOLIKO VAŽNIH DJELA O PROBLEMU LJUBAVI

Ako je ljubav najvažnija stvar u čovjekovom životu, a isto tako i najvažnija stvar u ostvarenju kršćanskog ideala, onda je posve razumljivo da se o toj ljubavi uvijek iznova govori i da je ona trajno prisutno pitanje među ljudima. Ovdje nije moguće, a ja to nisam niti u stanju, iznijeti sve ono što se tijekom stoljeća izreklo o ljubavi. No, ipak bih želio naglasiti da se danas osjeća povećana pozornost i sklonost, a valjda i potreba, da se o tom pitanju više i dublje govori. Ukazao bih stoga na barem neke poglavite naslove koji o tom predmetu obilježavaju stručno mišljenje suvremenih mislilaca i teologa, ostavljajući posvema po strani sve ono što se o ljubavi, erosu, i cijelom čuvstvenom životu piše i istražuje na područjima psihologije, antropologije, medicine i drugih znanosti. Čini se da je u naše vrijeme opet prisutan problem o primatu ljubavi kao što je to nekoć bilo u raspravama tomista i skotista, ali u daleko obogaćenijem smislu¹². Štoviše, jasno se uviđa nadilaženje onog načina govora o kršćanskoj ljubavi koji je bio svojstven priručnicima duhovnog života. S filozofskog polazišta čini mi se da posebno mjesto i važnost treba pridati radovima MAXA SCHELERA, posebno njegovim djelima *Liebe und Erkenntnis*, te djelu *Wesen und Formen der Sympathie* /a pri tom je dobro prisjetiti se da je svoju habilitacijsku radnju o etici vrednota kod Maxa Schelera izradio 1953. naš sadašnji papa – Karol Wojtyła/. Od djela koja su zacijelo ostavila i ostavljaju pečat na dublje razumijevanje cjelokupne problematike, posebno s kršćanskog gledišta, spomenuo bih još djelo njemačkog filozofa Josefa PIEPERA, *Über die Liebe*, München 1972³, te dva djela pokojnog filozofa Dietricha von HILDEBRANDA, *Das Wesen der Liebe*, 1971 i drugo djelo: *Über das Herz – Zur menschlichen und gottmenschlichen Affektivität*, Regensburg 1967. U red ovih filozofskih rasprava spada i djelo trećeg njemačkog katoličkog filozofa Bernharda WELTEA, *Dialektik der Liebe*, Frankfurt 1973. Od teoloških obrada spomenuo bih istom imena KARLA RAHNERA¹³, JOSEFA RAT-

ZINGERA¹⁴ te HANSA URSA VON BALTHASARA¹⁵ i HANSA KÜNGA¹⁶ koji pišu o ljubavi služeći se prinosima novije antropologije, a u želji da istaknu značaj i bitnost ljubavi u životu kršćanina. Valja spomenuti i djelo ERICHA FROMMA, *Umijeće ljubavi*, nedavno izišlo i u hrvatskom prijevodu.

Ovdje ne spominjem brojna djela o biblijskom pojmu ljubavi, kao ni brojna duhovna

¹² O problemu primata ljubavi u teologiji "franjevačke škole" u odnosu na "tomističku školu" postoji obilna literatura, posebno pak u vezi sa spoznajnom teorijom. Usp.: Alexandre GANOCZY, *Liebe als Prinzip der Theologie i Wahrheitsfindung durch Liebe*, u zbornom djelu *Prinzip Liebe*, Freiburg 1975, str. 36–58 i 59–75; Zoltan ALSZEGHY, *Grundformen der Liebe. Die Theorie der Liebe bei dem hl. Bonaventura*, Roma 1946; L. BOGLIOLO, *La metafisica tomista dell' amore di Dio*, u *Salesianum* XV /1953/ 613–630; J. KLEIN, *Die Caritaslehre des Johannes Duns Scotus*, Münster 1926.

¹³ K. RAHNER se više puta navraća u svom teološkom opusu na problem ljubavi. Upućujem na njegove prikaze, kao na pr. u *LThK*, sv. VI /1961/, pod pojmom *Liebe*; zatim članak *Liebe u Sacramentum mundi*, sv. 3 /1969/, st. 234–252; u studiji *Das "Gebot" der Liebe unter den anderen Geboten*, u *Schriften zur Theologie*, sv. V /1964/, str. 494–517; također u vrlo "izazovnoj" studiji *Ueber die Einheit von Nächsten- und Gottesliebe*, u *Schriften*, sv. VI /1965/ str. 277–298 – tu se mogu naći vrlo korisna nadahnuća upravo za teologiju ljubavi u smislu onoga što upravo u ovom predavanju želimo istaknuti kad govorimo o "vjerodostojnosti ljubavi".

¹⁴ Ovdje nadalje mislimo na njegovo djelo *Die christliche Brüderlichkeit*, München 1960, u kojem razrađuje ekleziološki aspekt ljubavi kroz presjek svetopisamskih tekstova, otačkog učenja i teologije od početaka do danas.

¹⁵ Usp.: *Glaubhaft ist nur die Liebe*, Einsiedeln 1963. Za cjelokupno teološko djelo H.U. von Balthasara veoma je značajan njegov obrat radikalnosti križa i zahtjevnosti ljubavi, a te dvije iskonske kršćanske kategorije tvore bitnost kršćanske poruke koju u ovim vremenima mnogih pomutnja treba iznovice naglasiti i odživjeti, kao dokaz vjerodostojnosti u vremenima "ozbiljnog slučaja" – njegovo djelo "Cordula"!

¹⁶ Uz svu "spornost" nekih mjesta Küngove teologije, napose eklezioloških i kristoloških postavki, ovdje ipak moramo istaknuti da stranice posvećene kršćanskoj ljubavi u njegovim djelima sadrže vrijedna zapažanja: usp.: *Christ sein*, München 1974, str. 245–255; *Existiert Gott*, München 1978, str. 757–760.

djela o tome¹⁷.

Možemo reći da nema nijednog većeg i značajnijeg filozofa i teologa koji se ne bi bavio pitanjem ljubavi, istražujući njen smisao i mogućnosti njenog ostvarenja. Od Augustina do Tome Akvinskoga, te Bonaventure i Ivana Duns Skota, od Kanta do Ericha Fromma, od istočnih otaca do Martina Luthera, pa sve do naših dana, pitanje o ljubavi zadržalo je svoju izazovnost i privlačnost. Pa uza sve to ipak i danas moramo priznati da vrlo malo znamo i još manje možemo reći što je ljubav, a napose je teško pretočiti sve te lijepe riječi o ljubavi u konkretne istine za praktični život o čemu se trude etičari i moralisti zasnivajući moral ljubavi nasuprot moralu zakona¹⁸.

3. O KOJOJ JE LJUBAVI RIJEČ

Ljubav je središnji čin cijeloga čovjeka. Taj temeljni čin izvire iz središta života – kako se to obično i slikovito kaže – iz čovjekova srca, a u tom se činu isprepliću naša spoznaja, naša volja i naše osjećanje. To je i najcjelovitiji čovjekov čin, pa se po njemu čovjek najvećma ostvaruje, očituje i potvrđuje. Da bi taj čin zadobio obilježje prave ljubavi, iza njega mora stajati čitav čovjek, a ne samo njegov jedan dio, pojedinačna njegova sposobnost. U isto vrijeme taj čin treba biti usmjeren na cijelog čovjeka, na potpunost osobnosti drugoga, a ne samo na njegovo tijelo, njegov izgled, neko njegovo svojstvo. Tako je ljubav najosobniji i najuosobljavajući čin koji se može dogoditi između JA i TI¹⁹, između dvije osobe. A da bi takav bio taj čin, on mora biti lišen i slobodan od interesa, od posesivnog htijenja, od požudne sljepoće. Ljubav mora biti slobodna i u isto vrijeme oslobađajuća. Zato je takvu ljubav tako teško ostvariti, pa se obično kaže da je ta "idealna" ljubav više *postulat* negoli stvarnost, jer konkretni čovjek jedva može nadići svoje egoizme, svoje požude, svoju želju za posjedovanjem²⁰.

A čovjek je biće sposobno da ljubi, željno ljubavi. Ta sposobnost i htijenje utkani su u savkolik ljudski život, i to je u stvari dinamika

života, pokretačka snaga čovjekove egzistencije. Po zakonu požude – *concupiscentitiae*, čovjek teži za ispoljenjem i doživljajem svoje spolne ljubavi, za osvajanjem i posjedovanjem onoga čemu ga privlači njegov eros, a vrlo rijetko se u svojem vijeku vine do vrhunskog ostvarenja svoje "čiste ljubavi" koja bi bila prava i plemenita, oslobođena interesa i strasti.

Kad bismo se upustili u analizu čina ljubavi, u filozofiju i psihologiju toga čina, učinili bismo vrijedan posao i potrebnu prouku. No, to nije zadatak ovog predavanja. Nas zanima istina vjere o ljubavi, i to onoj ljubavi koja od Boga dolazi i koja Bogu vodi. Mi želimo istražiti obilježja ljubavi koja je Božji dar, koja je po Duhu Svetom razlivena u naša srca. Želimo govoriti o Bogu koji je LJUBAV, i na čijoj ljubavi i mi sudjelujemo. Želimo govoriti o onoj Ljubavi koja je pokretač vječne zamisli praotajstva stvaranja i spasenja, o Ljubavi koja se pojavila među nama ljudima, o Ljubavi koja se predala u smrt i prihvatila ludost križa, koja je stvorila Crkvu i darovana svima nama. Želimo dakle govoriti o nadnaravnoj ljubavi, o božanskoj kreposti ljubavi za koju školička teologija u skladu s naukom Crkve tvrdi da je ulivena krepost, dakle darovani dar svakom kršteniku. To je jedna od tri ulivene kreposti kojima smo obdareni, naime, to su vjera, ufanje i

17 Usp.: Ljubav, u RBT, 496–508; od brojnih drugih prikaza u biblijskim i teološkim leksikonima, posebno upućujem na zaokružen prikaz o svetopisamskom značenju ljubavi – R. SCHNACKENBURG, *Die Forderung der Liebe in der Verkündigung und im Verhalten Jesu*, u djelu *Prinzip Liebe*, str. 76–103. U daljnjem izlaganju navest ćemo djela od H. Schliera.

18 Dostavno je spomenuti samo djelo Bernharda HAERINGA, *Zakon Kristov*, ili pak R. SCHNACKENBURG, *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments*, München 1962; Georg TEICHTWEIER, *Liebe als Grundlage und Ziel der christlichen Ethik*, u cit. dj. *Prinzip Liebe*, str. 104–119; J. FUCHS, *Die Liebe als Aufbauprinzip der Moraltheologie*. Ein Bericht, u *Scholastik XXIX /1954/* str. 79–87; J.G. ZIEGLER, *Moraltheologie und christliche Gesellschaftlehre im 20. Jahrhundert*, u zbornom djelu *Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert*, sv. III /Freiburg 1970/, str. 316–360 – bogat prikaz literature.

19 Usp. Martin BUBER, *Ja i Ti*, Beograd 1977.

20 Usp.: V. WARNACH, *Liebe*, u *HThGB*, II, str. 71.

ljubav. Prema nauci Crkve ulivene kreposti su ona stvarnost po kojoj se događa nadnaravno usavršenje i uzdignuće, štoviše, pobožanstvenjenje ljudskih sposobnosti, i to tako da ove ne gube time svoju bitnost, ni svoju prirodenu snagu²¹. Imajući u vidu ovu nauku Crkve znamo da dar vjere pretpostavlja čovjekovu moć spoznaje i pristanka na istinu, da dar nade ima svoj oslonac u sposobnosti ljudskog pouzdanja i htijenja da sebe nadide, te da dar ljubavi opravdano pretpostavlja sposobnost i otvorenost za priljubljenje voljenoj osobi, za pristanak. Ovo što se ovdje kaže i izriče ima svoj temelj u poznatom aksiomu da nadnarav pretpostavlja narav. A teolog Karlo Rahner, razglabajući baš o ljubavi, kaže da je naša ljudska sposobnost i želja i otvorenost prema ljubavi, dakle sve ono što je izrečeno pojmom *eros*, da je to nekako *potentia oboedientialis* za nadnaravni dar i ulivenu krepost božanske ljubavi²². Dakle, time se dotiče jedan fundamentalni problem i pitanje koje graniči sa ishodišnim pitanjem kršćanske antropologije. Čovjek je *animal capax Dei*, pa kao što je s obzirom na božansku nadnaravnu objavu "slušać riječi" /*Hör rer des Wortes* – RAHNER/, tako je taj isti čovjek s obzirom na božanski dar ljubavi u sebi predisponiran i otvoren – *capax amoris, caritatis, dilectionis divinae*. I k tome može se još govoriti da se nadnaravni dar i ulivena krepost ljubavi utjelovljuje u ljudsku ljubav, te da se i tu ostvaruje zakon izvorne i jedinstvene ekonomije spasenja, to jest ona inkarnatorna linija koju naziremo u svim Božjim zahvatima za čovjeka.

I doista, mi i govorimo o utjelovljenoj Božjoj ljubavi, o Božjem srcu koje je tako blisko zakucalo i ljubilo ljude kao što to može biti pravo pravcato srce čovjeka – u srcu Isusa iz Nazareta, u srcu koje je za nas probodeno, otvoreno, i iz kojeg potekoše sve milosti i svaki spasenjski dar.

A jer je ljudska ljubav u svojoj biti dijaloški strukturirana, ona je interpersonalni čin i događaj, to znači da se i nadnaravni dar ljubavi koji nam se daje u svojoj nutarnjoj strukturi ima shvatiti kao dijaloško događanje. Ta dijaloška struktura prisutna je u činu objave i vjere, pa je isto tako prisutna i u činu Božje i ljudske

ljubavi. Čovjek je ne samo sposoban da trpno primi Božju ljubav, nego je ujedno i sposoban da na tu ljubav odgovori, a to znači da uzvratiti ljubav, da ljubi Boga radi Boga, kao Boga. I Baš to izriče klasična teologija svojom postavkom da je u činu nadnaravne ljubavi *Bog formalni i materijalni objekt ljubavi*²³. Po tom daru i događaju ljubavi mi postajemo dionici božanskog života – *consortes naturae divinae*. Mi smo po tom daru dionici i usmjerenici na božansko, na nadnaravno, na nebesko blaženstvo. U tom smislu uliveni dar ljubavi može se poistovjećivati s posvetnom milošću po kojoj postajemo djeca Božja, bogoliki i kristoliki, i taj dar nije nekakva zlatna glavica i polog u nama i za nas, nego je to dinamika i snaga po kojoj treba djelovati, živjeti, po kojoj treba ljubiti i tako ostvariti sebe.

Crkva uči da nam se dar nadnaravne ljubavi ulijeva na krštenju²⁴. A taj milosni dar stoji u izravnoj povezanosti s Mukom, Smrću i Uskrsnućem Kristovim, jer "se zaslugom iste presvete Muke po Duhu Svetom izljevava ljubav Božja u srca onih /Rim 5,5/ koji se opravdavaju i njima se primjenjuje. Stoga u opravdanju s praštanjem grijeha sve ovo prima čovjek po Isusu Kristu, u kojega se ucjepljuje: vjeru, nadu, ljubav"²⁵.

Ljubav o kojoj je ovdje riječ u svojoj posljednjoj bitnosti ima se shvatiti kao *bogoliki dar*, jer dolazi od Boga, a Bog je Ljubav. I kad stvara čovjeka na svoju sliku, dakle kao bogoliko biće, onda taj stvoreni čovjek ima u sebi pečat samoga Boga. I doista, čovjek u sebi nosi one mogućnosti i sposobnosti po kojima je bogolik, po kojima je nalik Trojedinom Bogu, po kojima se očituje čovjekova usmjerenost na Oca, po Sinu u Duhu Svetome, a što izriče Pavao u Poslanici Rimljanima 5,1–5. Mogli bismo dakle reći da je *čovjek dvostruko obda-*

21 Usp.: M. SCHMAUS, nav. dj., str. 144.

22 Usp.: K. RAHNER, Liebe, u *Sacramentum mundi*, III, str. 238.

23 SCHMAUS, nav. dj., str. 145.

24 RAHNER, cit. mj, str. 246–247; usp. nauku Tridentina – DS 1529–1530.

25 To uči sabor Tridentinski u Dekretu o opravdanju iz god. 1547 – DS 1530.

ren: *prva obdarenost* je ona koja proističe iz stvaranja, a *druga obdarenost je po Kristu*. I po *prvoj* i po *drugoj* čovjek je zahvaćen Trojedinim Bogom, Trojstvenim životom i tako na taj život pozvan, usmjeren, uzdignut, određen. Stoga će i vrhunac ostvarenja kreposti ljubavi biti samo nebesko blaženstvo, *visio beatifica*, dakle posvemašnje uživanje, posjedovanje i sudjelovanje u životu Trojedinog Boga, *fruitio Dei*.

4. VJERODOSTOJNOST LJUBAVI

Ono što na osobit način susrećemo kao oznaku prave ljubavi jest njena provjerljivost, njena dinamika, njeno utjelovljenje, odnosno ljubav na djelu. Mi kažemo za te oznake da tvore oznaku VJERODOSTOJNOSTI LJUBAVI. "Ne govor, nego djela iznose na svjetlo dana, što je ljubav"²⁶

Ponajprije u samom božanskom životu očituje se vjekovječna ljubav Oca i Sina, uosobljena u trećoj božanskoj osobi – u Duhu Svetom. Ta snažna i vjekovječna i savršena ljubav nema u sebi traga posesivnosti, nego je posvemašnje sebedarje, apsolutna sloboda, ljubav koja se uosobljuje, koja samostojno postoji.

Ta vjekovječna ljubav Božja očituje se u cijeloj povijesti spasenja: Bog iz ljubavi stvara svijet i bogolikog čovjeka, iz ljubavi traži i spašava palog čovjeka kroz sve Saveze, kroz sva čudesna djela koja izvede pred sinovima ljudskim, a navlastito se ta ljubav očitovala u Sinu – u kojem nas je izabrao prije stvaranja svijeta... i u ljubavi nas predodredio sebi za sinove /Ef 1,4–5/. Isus Krist je to i učinio jer se nije "ljubomomo držao svoje jednakosti s Bogom", nego je ponizio sama sebe, postao poslušnik do smrti i to smrti na križu /Fil 2, 6–7/. U tome se baš očitovala Božja ljubav prema nama ljudima da je na svijet poslao svoga Jedinorođenoga Sina /1 Iv 4,9/, i da je taj Sin – Isus Krist iz ljubavi prema nama i našem spasenju položio, založio svoj život za nas. Inicijativa te beskrajno sebedarne ljubavi stoji u Bogu, ona je u svojoj biti potpuno davanje, štoviše, ta je ljubav na djelu baš tamo gdje je čovjek svojim grijehom odbio i pogazio ljubav, gdje je narušio savez i svoju vjernost

Bogu. Ali Bog ostaje vjeran, on čuva Savez svoj i Ljubav, on je bogat Ljubavlju i vjernošću /Iz 34,6; Neh 9,32; 1 Kralj 8,23/. To je biblijski HESED ili vjernost koja izvire iz beskrajno dobrohotne ljubavi, tako da tu vjernost ništa ne može prekinuti ili umanjiti. Iskonski grijeh Adama nije prekinuo Božju ljubav, pa je "pali čovjek" ostao i dalje Božji stvor i objekt Božje ljubavi. Isus to lijepo izriče u svojim poredbama kad naglašava da je i izgubljeni sin još uvijek sin, vrijedan posebne ljubavi, kao što je i zalutala ovca zavrijedila posebnu pažnju i ljubav baš u svojoj izgubljenosti i odlutalosti, ili kao što izgubljena drahma ostaje drahma vrijedna da se s ljubavlju traži²⁷.

Ovdje bi pristajale riječi starca Zozima iz romana Braća Karamazovi od Dostojevskog: "Braćo, neka vas ne zastraši grijeh ljudi, ljubite čovjeka i u njegovom grijehu, jer to je nasljedovanje božanske ljubavi i vrhunac ljubavi."

Da bismo dosegli punu istinu o ljubavi, valja da se na osobit način zaustavimo na tri teksta iz Novoga zavjeta, koji po sebi predstavljaju sažetak tolikih drugih izreka o ljubavi kako u Evanđeljima tako i u apostolskim poslanicama.

A/ IVAN 13, 34–35 i 15, 9–10; 12–13

Ovi tekstovi imaju veliko značenje. To su riječi uoči rastanka s učenicima. Isus na svečan način izriče svoju oporuku, svoj testamenat. Tu je sažetak Isusovog naučavanja, bitnost Kraljevstva.

13,34–35 "SINCI... NOVU VAM ZAPOVIJED DAJEM: LJUBITE JEDAN DRUGOGA: KAO ŠTO SAM JA LJUBIO VAS, LJUBITE I VI JEDAN DRUGOGA. AKO IMADNETE LJUBAVI JEDAN PREMA DRUGOME, PO TOME ĆE SVI UPOZNATI DA STE MOJI UČENICI..."

15,9–10 "KAO ŠTO JE MENE LJUBIO OTAC, TAKO SAM I JA VAS LJUBIO. OSTA-

²⁶ H. KUENG, Christ sein, str. 245.

²⁷ Usp.: Ralf LUTHER, Neutestamentliches Wörterbuch, Hamburg 1963, str. 163–175

NITE U MOJOJ LJUBAVI! OSTAT ĆETE U MOJOJ LJUBAVI AKO BUDETE VRŠILI MOJE ZAPOVIJEDI, KAO ŠTO SAM I JA VRŠIO ZAPOVIJEDI OCA SVOG TE OSTAJEM U NJEGOVOJ LJUBAVI."

15,12-13 "OVO JE ZAPOVIJED MOJA: LJUBITE JEDAN DRUGOGA KAO ŠTO SAM JA LJUBIO VAS. NITKO NEMA VEĆE LJUBAVI OD OVE: POLOŽITI VLASTITI ŽIVOT ZA SVOJE PRIJATELJE..." ²⁸

U ovim tekstovima, doslovnim Isusovim riječima, nalazimo izrijek o ljubavi koja dolazi od Oca, koja je njegov dar. Ta ljubav postaje utjelovljena ljubav, ona se očituje kroz vršenje zapovijedi i kroz posvemašnje predanje za ljude. Tko tu i takvu ljubav ima i vrši, taj je pravi Isusov učenik. Vršenje Božje volje i položeni život su dokazi i potvrda prave ljubavi; po tome je ljubav vjerodostojna, istinita, božanska, potpuna. Ta i takva ljubav, kristovska, božanska, naložena je nama kao nova i jedina zapovijed, kao ono mjesto i način po kojem se ispunja i vrši sav zakon i proroci, po kojoj se postiže dioništvo u božanskom i kristovskom životu. To je božanska ljubav, ona ista ljubav kojom Otac od vječnosti ljubi svoga Sina.

B/ 1. IVANOVA, 3,16 i 4,7-2129

Navlastito u svojoj Prvoj poslanici sv. Ivan se vraća na temu ljubavi i razrađuje njena obilježja. Po ljubavi Božjoj mi smo postali djeca Božja, zovemo se, a i jesmo djeca Božja. Kao takvi, dakle kao sinovi Božji i braća Kristova, pozvani smo na ljubav, i to prije svega na ljubav jedan prema drugome, jer gdje nema ljubavi prema bratu, tu ne može biti niti ljubavi Božje u srcu. Ivan nadodaje:

"PO TOMU SMO SPOZNALI LJUBAV ŠTO JE ON ZA NAS DAO SVOJ ŽIVOT"

i kao da tom rečenicom i tvrdnjom izravno potvrđuje ono što je sam Isus rekao na rastanku. Isus je ne samo govorio, nego i činio, vršio naviještenu riječ. Isusova ljubav je vjerodostojna, provjerena. Ta ljubav je kriterij za upoznavanje istinitosti Isusa Krista, ali među kršćanima ona je i kriterij za raspoznavanje prave vje-

re. Bez takve djelotvorne, božanske i kristovske ljubavi, sve ostaje samo laž, varka, lijepa riječ. Ivan ističe ovaj primat ljubavi jer već piše apologiju pravog sadržaja kršćanske egzistencije; u vrijeme pojave gnosticizma i prvih zabluda mlade Crkve. U tom svjetlu valja poslušati Ivanove riječi:

"LJUBLJENI, LJUBIMO JEDAN DRUGOGA, JER LJUBAV DOLAZI OD BOGA, I TKO GOD LJUBI, OD BOGA JE ROĐEN I POZNAJE BOGA. TKO NE LJUBI, NIJE UPOZNAO BOGA, JER JE BOG LJUBAV. U TOME NAM SE OČITOVALA LJUBAV BOŽJA ŠTO JE BOG POSLAO NA SVIJET SVOGA JEDINOROĐENOG SINA DA ŽIVIMO PO NJEMU. U OVOME SE SASTOJI LJUBAV: NISMO MI LJUBILI BOGA, NEGO JE ON LJUBIO NAS I POSLAO SINA SVOGA KAO ŽRTVU POMIRNICU ZA NAŠE GRIJEHE... AKO JE BOG NAS TAKO LJUBIO, I MI MORAMO LJUBITI JEDAN DRUGOGA... AKO LJUBIMO JEDAN DRUGOGA, BOG OSTAJE U NAMA, I NJEGOVA JE LJUBAV U NAMA SAVRŠENA... BOG JE LJUBAV: TKO OSTAJE U LJUBAVI, OSTAJE U BOGU I BOG U NJEMU... ŠTO SE NAS TIČE, MI LJUBIMO, JER JE ON NAS LJUBIO PRIJE. AKO NETKO TVRDI: 'LJUBIM BOGA', A MRZI SVOGA BRATA, LAŽAC JE: JER TKO NE LJUBI SVOGA BRATA KOGA VIDI, NE MOŽE LJUBITI BOGA KOGA NE VIDI. OVU ZAPOVIJED IMAMO OD NJEGA: TKO LJUBI BOGA, NEKA LJUBI I SVOGA BRATA."

I u ovom tekstu nalazimo sva izvorna kristovska svojstva ljubavi. Zanimljivo je istaknuti da se Ivanov govor skoro posvema odnosi na ljubav brata, blišnjega, a vrlo malo se tu govori o ljubavi prema Bogu. Sasvim razumljivo: ljubav prema Bogu treba imati svoju provjeru i doseći svoju vjerodostojnost isključivo po ljubavi prema blišnjemu. Moglo bi se skoro reći da je Ivan zabrinut za horizontalnu ljubav, a ne za onu vertikalnu, to jest prema Bogu. To će se lako shvatiti ako znamo kontekst nastanka i namjene ovog pisma, naime, obračun

²⁸ Usp.: Heinrich SCHLIER, *Glauben, Erkennen, Lieben nach dem Johannesevangelium*, u njegovom djelu *Besinnung auf das Neue Testament*, Freiburg 1964, str. 279-293.; Alfred WIKENHAUSER, *L'Evangelo secondo Giovanni*, Brescia 1962, posebno str. 391-394; A. NYGREN, nav. dj., posebno str. 127-134.

²⁹ Usp.: H. SCHLIER, nav. dj.; A. NYGREN, nav. djelo, posebno str. 320-321; R. SCHNACKENBURG, *Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments*, passim.

s gnosticima. Koliko god je jaka Ivanova upornost da nam istakne važnost vjerovanja u Isusa Krista koji je došao u tijelu, i da tu i takvu vjeru postavi kao međaš pravovjerja, isto toliko mu je važno da naglasi ljubav – i to stvarnu i konkretnu prema bližnjemu, jer i mi "moramo dati svoj život za svoju braću" /3,16/. Ta ljubav nije nikakav intelektualni ili etički elitizam, nije apstrakcija ili reproduciranje ljubavi unutar jedne grupe, nego je djelotvorna ljubav koja otvara srce za brata u nevolji /3,17/, to nije ljubav riječju i jezikom, nego djelom i iskreno /3,18/. U srži te ljubavi nalazi se i istinita vjera i pouzdanje oslobođeno straha. Takva ljubav ne poznaje zatvaranje u grupice, u sektu, koja isključuje sve one koji joj ne pripadaju. Ta ljubav razobličuje duh i misao sinova ovoga svijeta i sljedbenike Anti-krista i lažne proroke.

C/ PAVAO, 1 KORINĆANIMA, 13. GL.³⁰

Treći važni i klasični tekst novozavjetnih spisa o ljubavi svakako je onaj iz 13. poglavlja Prve Korinćanima. To je svima dobro poznati hvalospjev ljubavi. Dosljedno Kristovom naučavanju o primatu ljubavi, Pavao u ovom tekstu kao da želi u cjelini svoje ekleziologije izdići vrednotu prave ljubavi do apsolutnog primata, do kriterija ortodoksije i ortopraksije. Iako je zanosom kristovske ljubavi opčinjeni Pavao u jednom dahu sročio hvalospjev, ništa to ne umanjuje teološku vrijednost njegovog govora, njegovih izričaja. Tko se potrebnim mirom i razumijevanjem teksta i konteksta čita Pavlove riječi, lako će uočiti da je Pavlu upravo stalo da postavi ljubav kao KRITERIJ VJERODOSTOJNOSTI svih službi i svih karizmi, odnosno kao kriterij čitavog kršćanskog života, vjerovanja i djelovanja. On tu ljubav ističe kao najbožanskiju krepost, koja nadilazi i vjeru i nadu, po kojoj smo Bogu naj-sličniji, po kojoj se ostvaruje Krist, po kojoj opstoji Crkva, po kojoj živimo u vremenu i vječnosti.

Pavao, taj izvorni zastupnik karizmatičke ekleziologije, kao da se dogovorio s Ivanom, postavlja ljubav za mjerilo svega, pa i samog

vjerovanja i vjerskog znanja, proricanja i dara jezika, postavlja tu ljubav čak iznad onoga što označavamo riječju CARITAS, dobrotvornost, jer kad bismo i sve svoje imanje razdali za hranu siromasima, još uvijek ne bi to značilo da imamo pravu ljubav. Jer nije u pitanju steći nešto ili od stečenoga dati drugima, bilo materijalna ili duhovna dobra, nego se radi o dati samoga sebe.

Ako poblize promotrimo ovaj Pavlov tekst odmah ćemo uočiti da se u njemu više govori što ljubav nije nego li o tome što ona u svojoj biti jest, odnosno Pavao kroz vješto odabrane poredbe i negacije izriče i opravdava uzvišenost i savršenstvo ljubavi. I kao da nam želi reći da se u ovom našem vijeku jedino ljubav može adekvatno ostvariti, dočim se vjera vrti u teškoćama nesavršenosti, jer sada poznajemo i vidimo tek u ogledalu i nejasno, i nadamo se onome što istom ima doći. Zato će jednom nestati i vjere i nade, ali ljubav će ostati. Štoviše, ljubav je ona koja čini da sve vjerujemo i da se svemu nadamo, jer između tri božanska dara "najveća je među njima ljubav". Kad Pavao pokušava opisati svojstva ljubavi onda posebno ističe da je "ljubav strpljiva i da je ljubav dobrotivna... raduje se istini, sve ispričava, sve vjeruje, svemu se nada, sve podnosi". Kako se vidi ova obilježja ukazuju na *posvemašnji altruizam* koji graniči sa zaboravom sebe. A da je tome tako vidi se po onom što Pavao ističe s obzirom na ljubav otklanjajući od nje sve negativne, odnosno egoističke i posesivne oznake, jer "ljubav ne zavidi, ona se ne hvasta, ne oholi se, nije nepristojna, ne traži svoje, ne razdražuje se, ne raduje se nepravdi nego zaboravlja i prašta zlo".

Promatrajući sve tekstove o ljubavi u novozavjetnim spisima, na prvi mah stječemo do-

³⁰ H. SCHLIER, *Il tempo della Chiesa*, Bologna 1965, posebno poglavlje XIII, gdje se komentira pojam ljubavi prema Pavlovoj 1 Kor 13; A. NYGREN, nav. dj., str. 110 slj.

jam da je poglavita preokupacija i Ivana i Pavla, a onda i samog Isusa — bratska ljubav, horizontalno ostvarenje te ljubavi u odnosu na ljude, na bližnje. A ta i takva ljubav nikako nije nekakva ljudska osjećajnost, čovjekov eros ili njegova afektivna zrelost ili nezrelost, nego je ta ljubav daleko iznad svega toga. Ona dolazi od Boga, ona je obilježje onih koji su povjerovali Ljubavi, Isusu Kristu, i u ostvarenju svoje kršćanske egzistencije smjeraju da se u međuljudskim odnosima obistini ono isto što se u najodličnijem smislu obistinilo u odnosu samog Boga prema ljudima. Da je tome tako dosta je samo spomenuti sve ono što je o ljubavi bližnjega, pa čak i o ljubavi neprijatelja, rečeno u Isusovom programatskom Govoru na gori, ili u njegovim poredbama o izgubljenom sinu, zalutaloj ovci, o milosrdnom Samaritancu.

Kristova i kristovska ljubav, ona dakle ljubav bez pretvaranja i puna srdačnosti /Rim 12,9/, koja je izlivena po Duhu Svetom u naša srca /Rim 5,5/, koja ljubi sve ljude, koja blagoslivlja i neprijatelje i za njih moli, ona ljubav koja je djelotvorna u svakom dobrom djelu, ta će ljubav biti i posljednje i izgleda jedini KRITERIJ VJERODOSTOJNOSTI na sudnjem danu kad Sin Čovječji bude razlučivao ljude na lijevu i desnu stranu /Mt 25,31–46/.

5. ZAKLJUČNE MISLI O LJUBAVI

Rekavši sve ovo jedva da smo što izrekli o ljubavi, jedva da smo dosegli njenu bitnost i srž. U profanom i religioznom životu već se do dosade govori o ljubavi, a nje sve manje ima, sve rijeđe nam se posreći da je susretnemo ili sami ostvarimo, jer svi smo mi, kako bi pjesnik rekao, "Satvoreni u tijelu, zatvoreni u koži, zatvoreni u mozak, zarobljeni u srce, i u toj tamnoj jami vječno sanjaš sunce, zarobljen u meso, zarobljen u te kosti — Prostor taj do neba, kako da premosti"³¹

I doista, kako se izdići iz tijela i kože, iz mozga i srca u visine nebeske ljubavi, a da to ne bude samo praznoslovlje, protuslovlje? Kako doseći realizam utjelovljene ljubavi u kojoj neće biti igre riječi po kojima se iza religiozne mistike i romantike ljubavi krije nemoć

usahle ljubavi prema bližnjemu, niti će biti iza razvikane ljubavi prema ljudima praznina Boga u kojega se i ne vjeruje ili ga se svodi samo na šifru i izliku za egoistične, proračunate i prizemljene ljubavi rodene od krvi, strasti i požude?

Kako ostvariti i doseći nedostižnu "revoluciju ljubavi" koju je Krist naučavao i ostvario?

Kako ostvariti radikalni obrat u nama koji smo ponajprije radikalni egoisti, da od sebične i duhovno ili tjelesno sladostrasne ljubavi prijedemo u područje one budnosti, otvorenosti, spremnosti prema bližnjemu u kojoj se događa nešto znakovito i veliko, u kojoj se nadilaze okviri međuodnosa suženih na isključivo JA — TI?

Kako od kršćanske ljubavi koja je prva i najveća zapovijed, u kojoj se sažimlje sve Isusovo Evanđelje, učiniti "princip vjerovanja i djelovanja" u našoj Crkvi, u našoj pastoralnoj praksi, u našim crkvenim, redovničkim, ljudskim odnosima?

Kako danas ostvariti ljubav da ona zapanji, iznenadi svijet i da postane kriterij vjerodostojnosti našeg života i rada, naše evangelizacije i katehizacije, naših teologija i naših politika, da postane korektiv otvorenoj ili prikrivenoj mržnji koja rastače živo tkivo jedne Crkve, jedne redovničke zajednice, jednog prezbiterija?

Kako postići da u ozračju nebrige i agnosticizma ostvarimo ono što je imao pred očima jedan Pascal kad je uskliknuo: "Kolike li razlike između spoznati Boga i ljubiti ga!"³², ili što je rekao sv. Bonaventura: "Optimus enim modus cognoscendi Deum est per experimentum dulcedinis"³³, ili što je zapisao Dostojev-

31 Mak DIZDAR, Kameni spavač, pjesma Slovo o čovjeku

32 Blaise PASCAL, Pensieri, tal. izd., Alba 1955, str. 118.

33 Za misao sv. Bonaventure osim već navedenog djela - od Z. Alszeghy upućujem na djelo Etienne GILSON, Die Philosophie des heiligen Bonaventura, Köln 1960, naročito poglavlje o naravi, milosti i blaženstvu, str. 461–499; Leone VEUTHEY, La filosofia cristiana di san Bonaventura, Roma 1971.

ski u svom djelu Braća Karamazovi: "Ljubav je tako neprocijenjeno blago da možeš za nju sav svijet kupiti, i ne samo svoje nego još i sve tuđe grijehе iskupiti."

Kako ostvariti smioni Augustinov aksiom: "Ljubi i čini što hoćeš", a da to ne bude izlika podivljaloj slobodi, niti prekrivka sebičnoj ljubavi, nego odbljesak kristovske ljubavi koja je spasenjska?

Kako se vinuti u prostor posvemašnje sebe-darne ljubavi u kojoj nas neće izjedati interesi i podijeljenosti, i u kojoj nećemo zavaravati sebe i druge time što tobožnjom velikodušnošću dijelimo bijednim Lazarima mrvice s naših stolova?

Lijepo je jednom rekao MARTIN LUTHER KING: "Ljudi često misle da je ljubav nekorisni i slabički osjećaj. Moje je uvjerenje, da je Krist bio u pravu kad je tvrdio da ljubav posjeduje veliku snagu. Jer samo jedan jak čovjek može istinski ljubiti. I kad govorim o ljubavi, ne govorim o osjećaju. Govorim o načinu shvaćanja, o stvaralačkom dobru za sve ljude, što mora stajati u središtu života. Samo kroz takvu ljubav postajemo uvjerljivi, jer samo kroz ljubav možemo širiti izmirenje i uzajedničiti raspršene. To nije nedjeljna trgovina! Ljubav mora biti nešto što se ostvaruje u našoj svakodnevnici"³⁴

Istinska, Božja, Kristova ljubav, to je *jedina alternativa kršćanstva*. To je preporodna snaga i dinamika one "revolucije" koja je u Kristu počela preobraćati svijet. Ta se ljubav daruje svakom kršteniku kao milosna sposobnost i obdarenost da po njoj živi i djeluje, da s Kristom i za Krista iskupljuje mržnju i grijeh, unoseći u svijet i živote ljudi najuvjerljiviji dokaz da nas Bog ljubi, da nam je blizak, da mu je do nas stalo. I ta ljubav nije nikakva apstraktna šifra za gromoglasne propovjednike i izvještačene askete, nego je to novi, preporođeni, kristoliki život koji se očituje i posvedočuje kroz ljubav bližnjega, kroz ljubav kojoj treba ljudsko srce, ljudska ruka, živa i uvjerljiva riječ, toplina pogleda, brzina koraka, iskrena sposobnost suosjećanja u radostima i žalostima, ljubav koja zaboravlja sebe i u svom vrhunskom dometu graniči s pravim mučeništvom u kojem se još jednom odživljava Križ Isusa Krista s kojega svijetu progovara stvaralački i spasenjski govor probodenog i otvorenog Srca.

To je ta vjerodostojna ljubav koja bi se trebala utjeloviti i u svima našim katehezama, svim našim brigama i poslovima, u našim pojedinačnim i zajedničkim životima. Poslužimo braći ljudima takvom ljubavlju.

³⁴ Usp.: Louis RIDEZ, Die Bergpredigt, Köln 1979, str. 121.